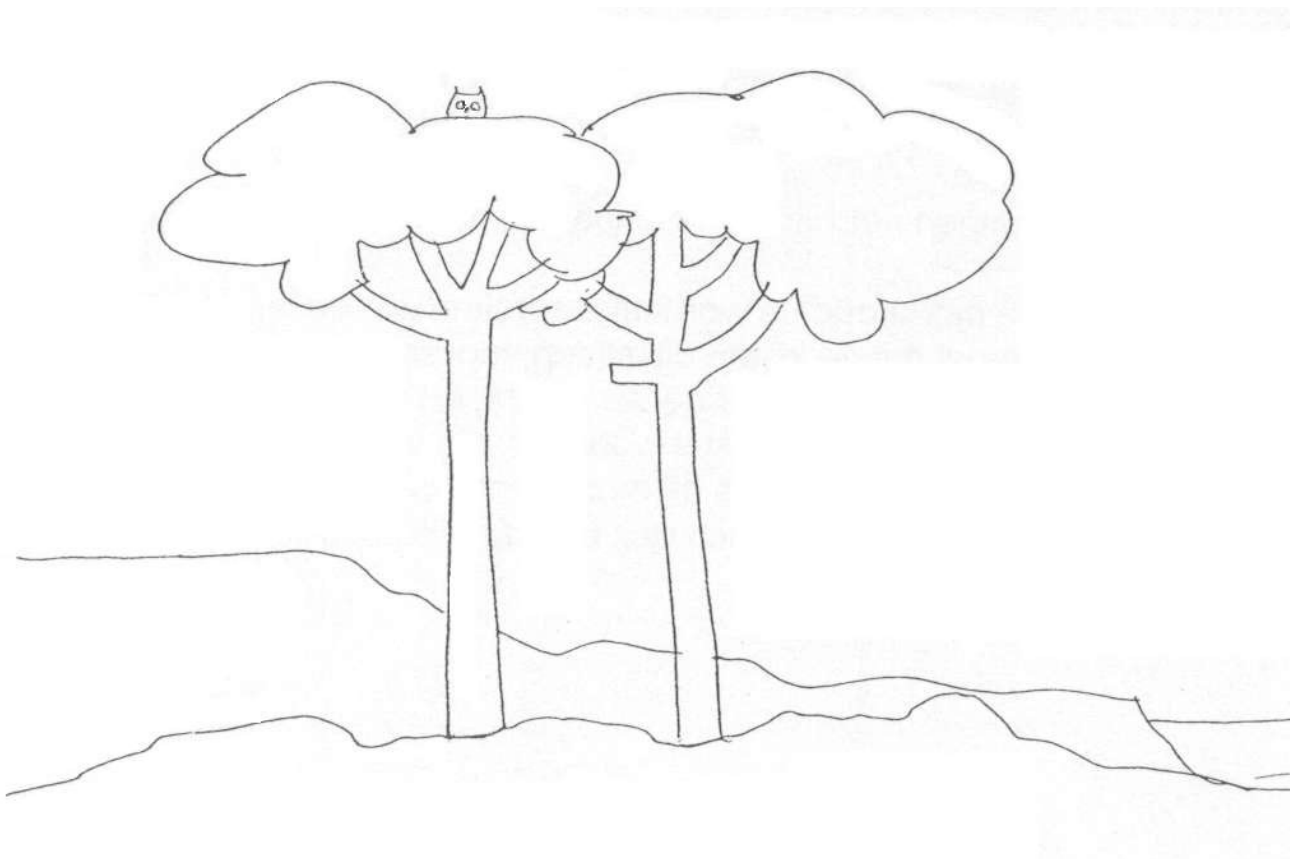

Handboekje voor natuurouders

MEC
Stichting
Milieu Educatie Centrum
De Bevelanden

Inhoud

1. Natuur- en milieu-educatie

- Doel
- Schoolomgeving
- Goed natuuronderwijs
- Uitvoering

2. Natuurouders

- Wie zijn ze en wat doen ze
- Functioneren als groep
- Ondersteuning en uitwisseling
- Taken van de contact-natuurouder

3. NME-centrum en de school met natuurouders

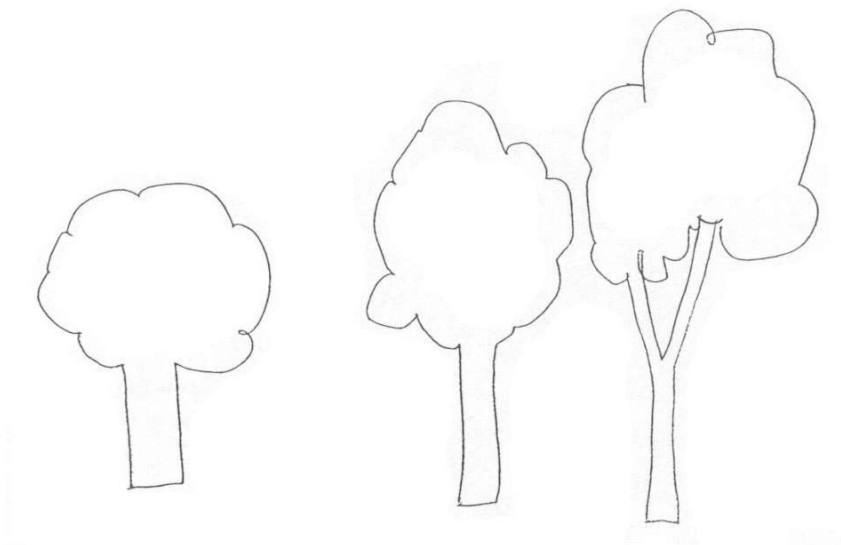
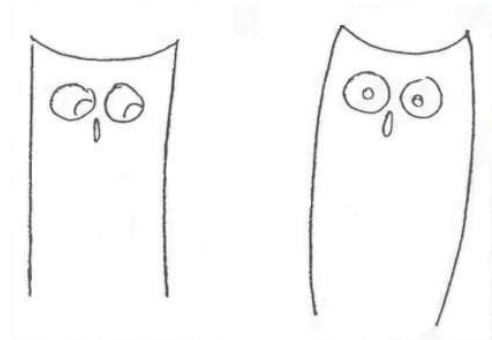
- Diensten van het NME-centrum
- School met natuurouders

4. Omgaan met kinderen

- Leeftijdskenmerken
- Verschillende typen kinderen
- Begeleiden
- Vragend leren
- De groep

5. Organisatie van het veldwerk

- Wat is veldwerk
- Een veldwerkochtend
- Werkbladen
- Taakverdeling

1. Natuur- en milieueducatie

Doel

Het doel van natuur- en milieueducatie (NME) kan worden omschreven als:

“Het stimuleren van mensen en deze in staat stellen tot het nemen van verantwoordelijkheid voor natuur, milieu en landschap, en het maken van weloverwogen keuzes met betrekking tot leefbaarheid en duurzaamheid van zowel de eigen leefomgeving als die in mondiaal perspectief”.

Dit vérliggende doel begint heel dichtbij.

De natuur ben jijzelf, als mens, samen met de planten en de dieren.

Het milieu is de omgeving waarin je leeft: de zon als oerbron, de wind, het water, de aarde en de wetmatigheden in de natuur.

Educatie is: een leerrijke omgeving waarin (leer-)situaties worden aangeboden, gestimuleerd, gestructureerd en georganiseerd, opdat zo divers mogelijke ervaringen kunnen worden opgedaan.

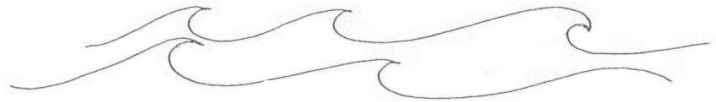
Die leerervaringen leiden tot het eerder omschreven uiteindelijke doel, maar ze zijn ook een middel waardoor mensen zich zo compleet mogelijk ontplooiën.

Schoolomgeving

Bij natuur- en milieu-educatie, oftewel: natuuronderwijs, is de schoolomgeving als bron minstens zo belangrijk als een schoolboek.

In die omgeving worden, door onderzoekend en ontdekkend bezig te zijn, de samenhangen en interacties ontdekt.

Ook de rol van de mens en de gevolgen van het menselijk handelen worden zichtbaar. Zo leert een mens zijn of haar plek innemen in de omgeving, op een manier waarbij de omgeving bewaard blijft voor volgende generaties.

Goed natuuronderwijs

- Bij natuuronderwijs is beleving heel belangrijk. Een kind beleeft van nature zijn omgeving met al zijn zintuigen, met zijn hoofd en zijn hart. Dit moeten we stimuleren.
- Een kind heeft een natuurlijke drang tot bewegen, vrijheid, onderzoeken. Bij het buitenwerk wordt hieraan ruimschoots tegemoetgekomen.
- De vragende houding moet worden gestimuleerd. De vragen bij kinderen zelf zijn het beste begin van de weg naar kennis, inzicht, betrokkenheid en verantwoordelijkheid. Er moeten ook goede vragen gesteld worden: open vragen, die uitnodigen tot onderzoek, denken, initiatief, actie.
- De directe omgeving (het milieu) is het werkveld; dat kan bij oudere kinderen verder weg van de school liggen.
- Gestimuleerd wordt om relaties te ontdekken tussen levende wezens met elkaar en met het milieu. In de natuur heeft alles met alles te maken.

Uitvoering

Goed natuuronderwijs vraagt belangstelling en nogal wat inzet van de leerkracht; ook kennis over de natuur, die niet altijd per definitie aanwezig is. Tevens komt vooral bij het buitenwerk nogal wat organisatie kijken.

Daarom is het fenomeen “natuurouder” in het leven geroepen!

2. Natuurouders

Wie zijn ze en wat doen ze

- Ze zijn ouders of belangstellende betrokkenen bij een school. Ook grootouders en burens zijn actief!
- Ze weten misschien (nog) niet veel over de natuur, maar hebben er wel belangstelling voor en vinden natuuronderwijs belangrijk.
- Ze weten iets over de manier waarop natuur- en milieu-onderwijs op die school wordt vormgegeven.
- Ze zijn bereid om veldwerk te organiseren en te begeleiden, in overleg en onder verantwoordelijkheid van de leerkracht.
- Ze zorgen mede voor het halen en brengen van leskisten.
- Soms helpen ze ook binnen de school; bijv. bij de voorbereiding of de verwerking van het veldwerk. Ook kunnen ze helpen bij schooltuintjes, natuurhoeken etc.
- Ze volgen cursussen bij het NME-centrum.

Daar hebben ze:

- Over bepaalde onderwerpen inhoudelijk kennis opgedaan.
- Zicht gekregen op de te gebruiken materialen en werkbladen.
- Enkele onderdelen zelf uitgetoet.
- Zich verdiept in de manier van begeleiden bij goed natuuronderwijs.
- Zicht gekregen op verschillen tussen kinderen.
- Inzicht gekregen in de organisatie van het veldwerk en het gebied.
- Ze zijn betrokken bij de jaarplanning van de school en maken goede afspraken met de leerkrachten.
- Ze vormen met andere ouders / betrokkenen van de school een groepje. Uit dat groepje is één persoon de contact-natuurouder.
- Ze maken zo nodig met de school afspraken over gedragsregels, ordesignalen, veiligheids- en gezondheidsaspecten.

- Je hoeft geen bioloog te zijn om natuurouder te worden. Wel is belangstelling nodig voor natuur en omgeving én de bereidheid om met kinderen op pad te gaan. Stukje bij beetje leer je zelf meer, door de cursussen, van andere natuurouders en door zelf gewoon mee te doen.
- Veel ouders hebben een (halve) baan. Dat hoeft niet altijd een belemmering te zijn. Natuurouders kiezen in gezamenlijk overleg en met de school veldwerkdagen uit wanneer het ze uitkomt. Het komt altijd voor dat je om welke reden dan ook (een keer, een periode) niet kunt meedoen. En zou opa of oma niet mee willen doen?

- Hoe vaak natuurouders een veldwerkochtend begeleiden hangt af van de grootte van de school, het aantal beschikbare natuurouders en hun beschikbare tijd. De meeste groepjes natuurouders

streven ernaar om voor alle groepen (of combinaties) tenminste één activiteit in het najaar en één in het voorjaar te doen. Soms is het meer, soms minder. De contactouder kan meestal een inschatting maken van de tijdsinvestering. Uiteraard in overleg met de school

- Bij het begeleiden van (groepjes) kinderen gebruik je allereerst je gezonde verstand, en je ervaring als ouder. Verder is het handig om iets te weten over hoe de school met groepen kinderen omgaat, en is het handig een paar “regels” in je achterhoofd te houden. (zie ook hfd. 4)

Functioneren als groep

Hoe verschillend natuurouders kunnen zijn, één ding hebben ze gemeen: aandacht voor natuur en kinderen en de bereidheid om zich voor het veldwerk van de school in te zetten. Natuurlijk kan en wil niet iedereen alles doen. Er zijn natuurouders die graag met kleintjes werken; anderen liever met oudere kinderen. Ook onderwerpen kunnen de voorkeur hebben. Het is belangrijk dat alles goed binnen de groep wordt besproken, en de taken worden verdeeld.

In de praktijk gaat dat op verschillende manieren:

- Vaak komt een groepje bij elkaar als bekend is wat de school in een komend schooljaar wil. Dan kan verdeeld worden wie het voortouw neemt (nemen) van een bepaalde activiteit, en wie daadwerkelijk begeleidt.
- Soms worden per schooljaar de natuurouders gekoppeld aan een bepaalde groep of combinatie. Dan is die natuurouder de initiatiefnemer van de activiteiten voor die groep, en is ook degene die overlegt met de leerkracht.
- Soms is de contact-natuurouder degene die alle contacten onderhoudt en de verdeling van taken regelt.
- Er zijn groepjes die tussendoor met elkaar op stap gaan, om meer van de omgeving te leren kennen, ervaringen en kennis uit te wisselen en voor de binding binnen de groep.

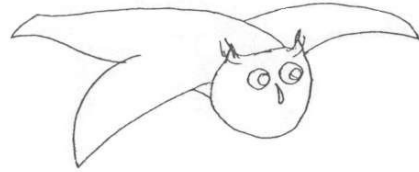
Ondersteuning en uitwisseling

Natuurouders kunnen te allen tijde te rade gaan bij het NME-centrum (tijdens openingsuren). Ook kunt u een afspraak maken om alleen of met meerdere natuurouders eens rustig in het lesmateriaal te snuffelen.

In september vindt de jaarlijkse provinciale natuurouderdag plaats, waar alle Zeeuwse natuurouders elkaar kunnen ontmoeten. Om de drie jaar is deze dag samen met natuurouders uit België.

Taken van de contact-natuurouder

- In het algemeen is de contact-natuurouder het aanspreekpunt voor de school, het NME-centrum, de eigen natuurouders en de andere contact-natuurouders.
- De contact-natuurouder functioneert daardoor ook meestal als “voorzitter” van de eigen natuuroudergroep.
- De contact-natuurouder bespreekt het functioneren van de groep, wie welke rol vervult enz. (zie hiervoor “Functioneren als groep”; zie ook bijlage “Taakverdeling leerkrachten / natuurouders bij veldwerk”).
- Als het jaarlijkse “Open Aanbod” naar de scholen is verstuurd met het inschrijfformulier (juni) is het verstandig dat de contact-natuurouder met de contact-leerkracht overlegt.

De school bepaalt uiteraard het activiteitenplan voor het komende schooljaar, maar vaak staan scholen open voor suggesties van de kant van natuurouders. Die weten immers wat ze kunnen, op cursussen hebben geleerd, en wat goede resultaten geeft in de praktijk. Dan kunnen leerkrachten hiermee rekening houden bij de jaarplanning.

- Als de wensen van de school zijn doorgegeven (vlak voor de zomervakantie of zo spoedig mogelijk erna), wordt bij het NME-centrum zo gauw mogelijk het overzicht van de uitleen gemaakt.

Als deze lijsten bekend zijn is het tijd om als natuuroudergroep de taken te verdelen en concrete plannen te maken. Hierbij kan de lijst “Taakverdeling leerkrachten / natuurouders bij veldwerk” handig zijn (bijlage)! Ook is het handig een overzicht te maken van de activiteiten van een jaar, en de taakverdeling (zie bijlage). Deze overzichten helpen bij de planning voor andere jaren.

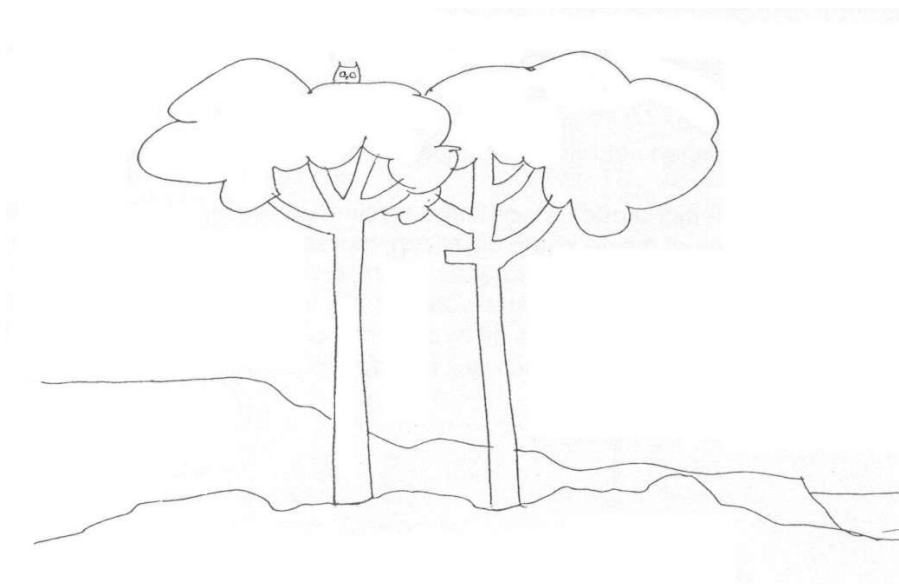
- De contact-natuurouder zorgt dat nieuwe natuurouders een beetje wegwijs worden. Samenwerken met een meer ervaren natuurouder is meestal de beste methode.
- Verder kan de contact-natuurouder helpen bij de werving van nieuwe natuurouders, en het doorgeven van het stokje aan een volgende contact-natuurouder!

3. NME-centrum en de school met natuurouders

Diensten van het NME-centrum

Naar scholen toe biedt het centrum het volgende:

- Uitleen van leskisten en overige NME-materialen. Deze kisten zijn bestemd voor het werken in de klas en / of veldwerk. De meeste kisten zijn ingericht op beide.
- Uitbrengen van een jaarlijks Open Aanbod, of een aanvulling daar op, schriftelijk en / of via de website.
- Een nieuwsbrief in januari.
- Coördineren en ondersteunen van het werk door natuurouders.
- Geven van cursussen aan natuurouders, en af en toe aan leerkrachten.
- Op verzoek ondersteunen van scholen bij voorlichting over natuuronderwijs, de werving van natuurouders, de samenwerking met de natuurouders.

School met natuurouders

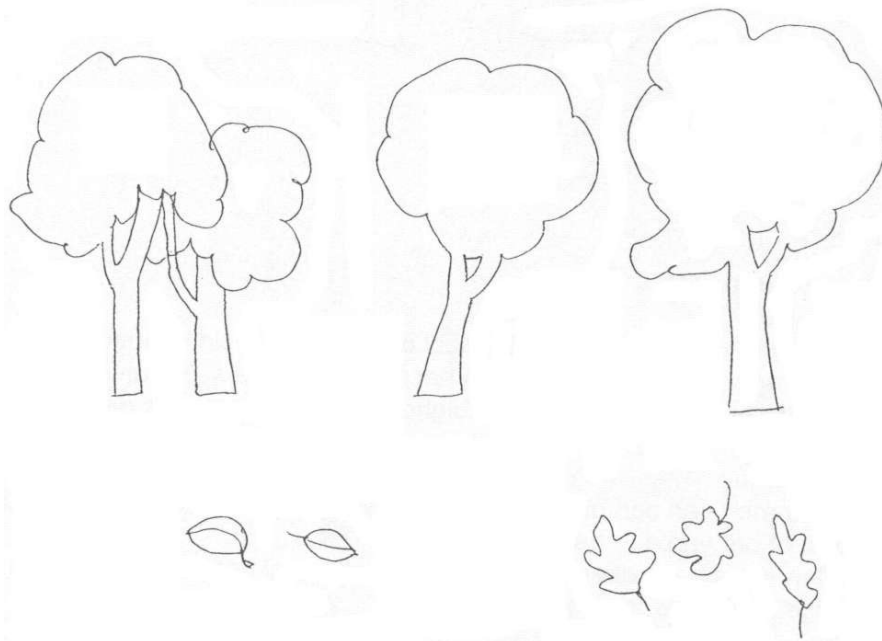
Het gebruik maken van leskisten en de inzet en deskundigheid benutten van natuurouders kan enorm bijdragen aan de kwaliteit van het natuuronderwijs. Behalve de kennis vergroten van natuur en milieu worden talrijke vaardigheden geoefend en zijn de activiteiten vakoverschrijdend.

Het tot stand komen van een groepje natuurouders gaat op initiatief van de school zelf, het NME-centrum of dat van een aantal ouders.

In alle gevallen moet besproken worden hoe dat allemaal het beste te regelen is. Dit handboekje is daartoe te gebruiken.

Enkele voorwaarden / tips om de samenwerking met natuurouders goed te laten verlopen:

- Het schoolteam moet er achter staan en het nut inzien van het functioneren van natuurouders.
- Met de natuurouders moet in goed overleg het veldwerk georganiseerd worden. Duidelijk moet zijn wie wat doet, wanneer en wie waarvoor verantwoordelijk is. (zie ook de bijlage "Taakverdeling leerkrachten / natuurouders bij veldwerk").
- De leerkracht bepaalt het jaarprogramma, maar kan zich laten adviseren door de natuurouders, die zich immers hebben bekwaamd in het begeleiden van bepaalde activiteiten.
- De leerkracht zorgt dat op tijd – liefst voor de zomervakantie – het reserveringsformulier uit het Open Aanbod binnen is bij het NME-centrum. Zo kort mogelijk na de zomervakantie worden de uitleenoverzichten gemaakt door het NME-centrum. Mocht dat niet lukken dan kan tijdens het schooljaar ook gewoon materialen besproken worden.
- De school zorgt dat (nieuwe) ouders op de hoogte zijn van het bestaan van natuurouders.
- Eén van de leerkrachten moet bereid zijn contact-leerkracht te zijn: het aanspreekpunt voor zowel het NME-centrum als de contact-natuurouder.
- De leerkracht is te allen tijde verantwoordelijk voor het onderwijs. Ten aanzien van het veldwerk kan de organisatie en begeleiding uitbesteed worden aan natuurouders. De leerkracht deelt de groepjes in en gaat mee met de excursie. De leerkracht kan zelf een groepje nemen, maar velen vinden het prettiger / nuttiger om het totale gebeuren in de gaten te houden, eventuele ordeproblemen op te helpen lossen en vooral te zien en te horen wat de kinderen doen, zodat daar in de klas verder over gewerkt kan worden.
- Ook in de klas kunnen natuurouders helpen bij natuuronderwijs. Dit hangt af van beide partijen.
- In overleg met de natuurouders wordt afgesproken wie de leskisten haalt en brengt.
- Goed is om na het veldwerk de activiteit met de natuurouders te evalueren.

4. Omgaan met kinderen

Leeftijdskennmerken

Een kind in de onderbouw is ± 4 – 6 jaar oud (groep 1 t/m 3).

- Het zintuiggebruik is heel belangrijk.
- Het kind leert door spelen en verkennen met z'n hele lijf.
- Fantasie en werkelijkheid lopen door elkaar; er wordt gemakkelijk overgeschakeld.
- De concrete wereld, ook in detail, heeft hun interesse.
- Ze zijn levendig en nieuwsgierig.

Een kind in de middenbouw is ± 7 – 9 jaar oud (groep 4 t/m 6).

- Het kind houdt van onderzoeken en van alles te weten komen.
- Veel kinderen gaan verzamelen.
- Het kan al veel onthouden, en ziet oorzaak en gevolg.
- Het kan van een bijzondere situatie komen tot algemene verschijnselen.
- Het wordt sociaal gevoelig.
- Het neemt steeds meer initiatief, en kan een opdracht overzien.

Een kind in de bovenbouw is 10 – 12 jaar oud (groep 7 en 8).

- Het ontwikkelt hobby's, en kan daarin al een grote deskundigheid ontwikkelen.
- Het is zeer gevoelig voor de plaats in de groep.
- Het kan een meervoudige opdracht overzien.
- Het leert relaties te zien, in bijv. kringlopen.
- Het leert de eigen verantwoordelijkheid steeds beter kennen.
- Het krijgt aandacht voor morele vraagstukken.
- Het wil serieus genomen worden door volwassenen.

Verschillende typen kinderen

Iedereen weet dat mensen verschillend zijn, en dat er verschillen zijn in leren.

De inzichten van Meervoudige Intelligentie geven daarvan een goed beeld. Ze zijn het resultaat van onderzoeken van de Amerikaan Dr. Howard. Het Regionaal Pedagogisch Centrum Zeeland heeft ze in Nederland geïntroduceerd en er didactische structuren aan gekoppeld. Ze omschrijven hoe iemand intelligent kan zijn.

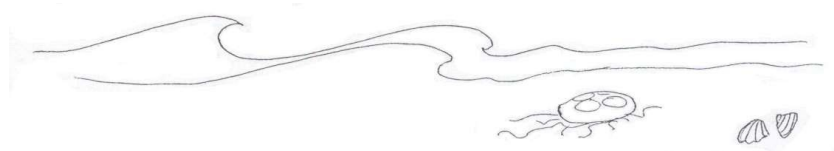
Iedereen heeft iets tot veel van de volgende intelligenties:

- taalknap (verbaal linguïstische intelligentie)
- rekenknap (logisch wiskundige intelligentie)
- knap in alles wat met vormgeving, en/of landkaarten en/of inrichting te maken heeft (visueel ruimtelijke intelligentie)
- knap met alles wat met muziek te maken heeft, zowel actief als passief (muzikaal ritmische intelligentie)
- knap in alles wat met bewegen te maken heeft, zowel actief als passief (lichamelijk kinesthetische intelligentie)
- knap in alles wat met de natuur te maken heeft (naturalistische intelligentie)
- knap in alles wat met relaties te maken heeft en interacties tussen mensen (interpersoonlijke intelligentie)
- knap in alles wat met je eigen innerlijke gevoelsleven te maken heeft (intrapersoonlijke intelligentie).

Kinderen leren het beste via hun beste intelligentie(s). Het is dus belangrijk om daar rekening mee te houden: het ene kind beweegt graag, het andere wil stilletjes kijken en onderzoeken. Het ene kind heeft altijd het hoogste woord, het andere functioneert goed in de groep en let op andere kinderen. Iedereen kent deze verschillen uit ervaring, en bij jezelf!

Begeleiden

- We moeten bij het begeleiden van kinderen erop letten dat iedereen zo goed mogelijk aan z'n trekken komt, en dat iedereen zo prettig en zo goed mogelijk iets leert over de omgeving waarin de kinderen zijn en over het onderwerp dat aan de orde is.
- Het is prettig als de opdrachten passen bij zo veel mogelijk intelligenties.
- Het is belangrijk dat de kinderen beseffen dat planten en dieren levende wezens zijn. We mogen ze bekijken en onderzoeken, maar zo weinig mogelijk verstoren en beschadigen.
Laat de kinderen ervaren dat er geen vervelende en griezelige dieren zijn. Ze kunnen hoogstens niet erg aibaar zijn of snel en onverwacht. Ze zijn allemaal perfect gebouwd voor hun levenswijze in hun omgeving.
Vleeseters moeten dieren doden om zelf in leven te blijven.
- Het is beter dat kinderen zelf de gevolgen van het menselijke handelen ervaren, dan wanneer zomaar iets verboden wordt, bijv. het weggooien van afval, het betreden van de ondergroei in bos.
- De opdracht is een middel, geen doel.
- Stimuleer dat ze nadenken over wat ze zien en ervaren.
Oudere kinderen leren begrijpen hoe de plaats en levenswijze van een plant of dier te maken heeft met de plek waar hij leeft, en de invloeden van temperatuur, licht, vochtigheid, wind.
- Begeleiden betekent dat er ruimte moet zijn voor het kind en zijn of haar originaliteit, initiatief en denkvermogen.
- Laat kinderen ruimte om te schatten en veronderstellingen te maken. Laat ze nadenken over oplossingen.
- Geef niet te snel antwoord als kinderen willen weten hoe een plant of dier heet. Als de kinderen dit zelf uit moeten zoeken worden ze gedwongen om heel goed naar allerlei kenmerken te kijken en te zoeken.
- Geef ruimte aan het waarnemen buiten de opdracht om. Er zijn altijd onvoorziene interessante gebeurtenissen.
- Het is belangrijker dat de kinderen met één opdracht goed bezig zijn dan vluchtig met meer opdrachten.

Vragend leren

Ieder kind verkent zijn wereld al onderzoekend en vragend. Soms wordt een vraag uitgesproken, meestal niet. Dan wordt al uitproberend vanzelf geleerd hoe iets werkt of hoe iets komt.

Deze onderzoekende houding moeten we stimuleren en gebruiken, want wetenschap begint immers met een vraagstelling, een goede vraag.

Kinderen komen zelf ook met vragen. We kennen allemaal wel de "Wat-is-dat-vragen" en de "Waarom-vragen". Het jonge kind wil weten, veel weten. En het wil antwoord.

"Wat is dat"-vragen zijn heel zinvol. Het kind wil woorden, namen geven aan alles om hem heen. Deze vragen nodigen uit tot goed observeren.

"Waarom"-vragen zijn anders. Ze zijn wel een teken van nieuwsgierigheid en een begin van willen weten, maar er is meestal geen goed antwoord op te geven. Het is goed om waarom-vragen (helpen) om te zetten in onderzoekbare vragen zoals:

- Wat gebeurt er als.....
- Kun je een manier bedenken om.....

Het is belangrijk, als je met kinderen naar een gebied trekt om veldwerk te doen of een educatieve wandeling maakt, dat de kinderen eerst de gelegenheid krijgen om even vrij rond te kijken. Dan heeft ieder de kans om vrij en op de eigen manier waar te nemen. De kinderen zullen dan zelf met vragen en opmerkingen komen.

Als je als begeleider een vraag stelt, kan dat nodig zijn:

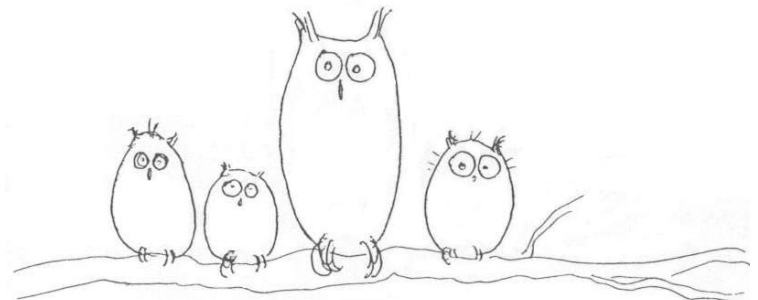
- om kinderen te prikkelen en nieuwsgierig te maken
- om een kind gericht te laten kijken en onderzoeken
- om het geheel van de omgeving te structureren, in te perken
- om het geheel overzichtelijk en werkbaar te maken

Met dat doel zijn ook de opdrachtbladen bedoeld en dienen ze gebruikt te worden.

Het allerbelangrijkste is dat het **zoeken naar een antwoord** op een vraag belangrijker is dan het antwoord zelf, omdat door zoeken de lerende processen plaatsvinden. Voor kinderen is een antwoord belangrijk, of de mogelijke verschillende antwoorden.

De groep

Het omgaan met individuele kinderen is anders dan het omgaan met een groep kinderen. Kinderen in een groep versterken elkaar vaak in hun gedrag. Dit kan positief uitpakken. Een kind ziet bijvoorbeeld dat er wel drie soorten alikruiken aan de vloedlijn te vinden zijn. Het sleept de rest van de groep mee in zijn enthousiasme, met als resultaat dat alle kinderen rondkruipen en zoeken naar alikruiken. Het kan ook negatief uitpakken. Iedereen die met kinderen heeft gewerkt, zal ervaren hebben dat het wel eens uit de hand liep.

Als natuurouder is het handig een paar didactische tips achter de hand te hebben om het begeleiden zo leuk en nuttig mogelijk te laten verlopen:

- Stel je voor aan de kinderen en laat de kinderen dit ook doen.
- Neem voor de start kort door waar de tocht naar toe gaat en wat er gaat gebeuren. Vertel of herhaal de belangrijkste gedragsregels. Bied deze (zeker bij oudere kinderen) niet aan als regels, maar als afspraken. Dan kun je ze later aan de afspraken herinneren.
- Wees consequent en duidelijk. Onderscheid vergissingen van moedwillig negatief gedrag.
- Neem een kind dat erg druk is of vervelend even apart. Voor gek gezet worden wil geen een kind.
Leid een druk kind af met iets dat buiten is te zien. Vaak is het genoeg om een druk kind naast je te laten lopen of even de hand op zijn schouder te leggen.
Geef kinderen die doeners zijn wat om handen. Laat ze helpen.
- Probeer rustig te blijven praten. Overschreeuwen helpt niet en leidt vaak tot grotere onrust. Blijf rustig, duidelijk en consequent.
- Let erop dat alle kinderen in de groep aan hun trekken komen. Verdeel je aandacht over alle kinderen.
- Sluit het veldwerk goed af, doe eventueel een spel- of belevingsopdracht en zeg wat er goed is gegaan.

5. Organisatie van het veldwerk

Wat is veldwerk

“Veldwerk” is een verzamelnaam voor buitenwerk, excursie, educatieve tocht, wandeling of actie.

Het is het onderdeel van een les, lessenserie of project dat zich buiten de schoolmuren afspeelt. Dit onderdeel kan het begin zijn of halverwege aan bod komen.

Veldwerk is belangrijk om zintuiglijke ervaring op te doen, al bewegend en spelend te ervaren, te verzamelen, te tellen, te meten, te inventariseren, te determineren. Deze ervaringen worden gebruikt om te vergelijken, conclusies te trekken en verder te verdiepen. Vaak horen er materialen bij, al dan niet in een leskist, lespakket of rugzak.

Planning

- Plan het veldwerk tijdig, zodat er genoeg tijd is om het gebied vooraf te verkennen.
- Zorg dat het veldwerkgebied niet te groot is.
- Houd rekening met de afstand tot het gebied. Ideaal is als het te voet bereikbaar is. Een lopende groep is beter te begeleiden dan een fietsende.
- Een veldwerkactiviteit kan 45 minuten tot 2 uur duren. Meestal is het 1 tot 1½ uur. Plan het zo dat er genoeg tijd is voor de heen- en terugreis.
- Zorg dat er tijd is om de kistmaterialen van te voren te bekijken.

Een veldwerkochtend

De ideale veldwerkochtend ziet er ongeveer zo uit:

Vooraf:

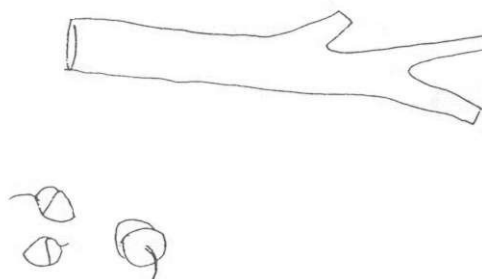
- De kennismaking met het onderwerp op school.
- Uitleg wat de bedoeling is, wat ze moeten meenemen, aandoen. Hierover moeten de ouders ingelicht worden.
- De groepen zijn ingedeeld + begeleider.
- De natuurouders hebben het veldwerkterrein verkend en de opdrachten bepaald.

Ter plaatse:

- Eerst gezamenlijk de omgeving verkennen, eerst individueel, daarna met een gezamenlijke beleefactiviteit .
- Opdrachten in groepjes.
- Gezamenlijke eindactiviteit.
- Eigen materiaal en eventueel verzamelde spullen meenemen.

Nadien:

- Worden op school de veldwerkresultaten uitgewerkt.

Werkbladen

Bij veldwerk worden vaak werkbladen gebruikt.

Ze geven vragen en opdrachten aan de kinderen. Er is plaats voor het noteren van waarnemingen, tellingen, getekende of geschreven observaties.

Werkbladen geven houvast en richting aan het veldwerk.

Ze zijn echter geen doel op zich!

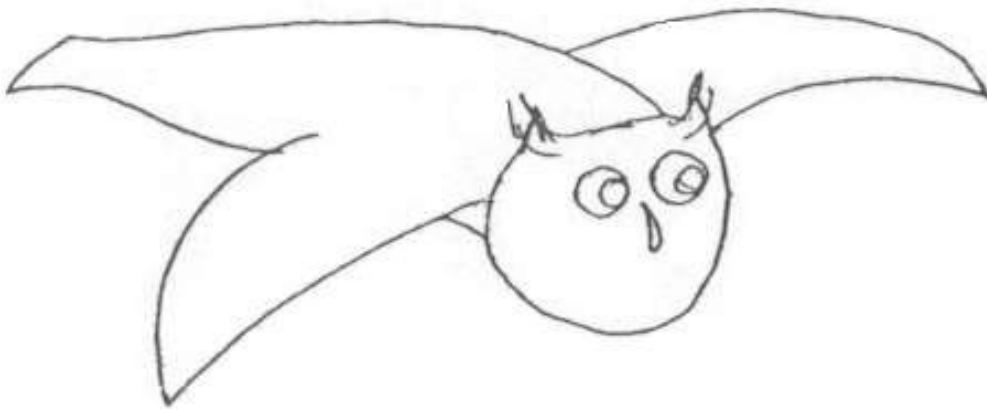
Het vanuit de belangstelling en nieuwsgierigheid onderzoeken staat voorop; de vragen en opmerkingen van de kinderen zelf, die tot onderzoekjes kunnen leiden, hebben voorrang!

Ook kunnen zich onverwachte verschijnselen voordoen, bijv. overvliegende interessante vogels, een mosselkotter die zijn netten ophaalt, een bijzondere vondst.

Door daar aandacht aan te besteden kunnen wellicht niet alle geplande opdrachten worden uitgevoerd en misschien zijn er lege aantekeningen nodig.

In het veld worden werkbladen gauw kreukelig en vochtig. Belangrijke gegevens moeten misschien later op school overgeschreven worden.

Steeds meer wordt belangrijk gevonden dat kinderen in ieder geval niet te veel gehinderd moeten worden door te veel papier, te veel ge lees en geschrijf.

Voor meer informatie kunt u terecht bij:

MEC De Bevelanden,

Kattendijksedijk 23, Hollandsche Hoeve,

GOES, tel: 0113-252628

www.mecdebevelanden.nl

Astrid Meijer
Nicole Vermorken
Wendy van Velsen

www.mecdebevelanden.nl